

Devrimin Çocuklarını Yargılamak: Jakobenler

Hakemli Makale

Aynur DEMİRLİ^{1,2}

ÖZ

1789 Fransız Devrimi, sadece gerçekleştiği çağ ve coğrafya ile sınırlandırılmayacak ölçüde geniş ve sarsıcı sonuçlarıyla bütün dünyayı etkilemiştir. Modern burjuva toplumunun ideolojik-politik çerçevesini oluşturan Devrim, bu sebeplerle bugün için bile hala güncelliğini ve popülerliğini korumaktadır. Devrimin belirli bir aşamasında hareketin önderliğini üstlenmiş olan Jakobenler de aynı şekilde, Fransız Devrimi'nin kendisi kadar popüler bir imgeye dönüşmüş ancak Devrim'in kendisine yapılan özgürlük, eşitlik, kardeşlik vurgusunun aksine Jakobenizm negatif anlamları ihtiva edecek biçimde adeta totalitarizm ile özdeş biçimlerde kullanılmıştır. Tepeden inme, radikal ve şiddete dayalı bir yönetim biçimini anlatır şekilde gündelik dilde ve hâkim sosyal bilim paradigmasında yeniden anlamlandırılan Jakobenizm kavramı, bugün yaygın şekilde otoriteryanizm eleştirisini ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Mevcut çalışma, Jakoben hareketin içinde doğduğu Devrim şartlarından tamamen soyutlanarak ele alınmasının sonucu olarak kavrama yüklenen bu pejoratif anlamlardan sıyrılarak; Fransız Devrimi'ni çağdaşı olan diğer örneklerden ayırıp ona radikal niteliğini veren Jakobenizmin, kendi tarihsel ve toplumsal koşullarında anlamlandırılması gerekliliğini ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fransız Devrimi, Jakobenizm, Terör dönemi, burjuva devrimi, liberalizm.

ABSTRACT

Judging Children of The Revolution: The Jacobins

1789 French Revolution influenced the whole world with its wide and staggering consequences, which can not be limited only by the age and geography. The Revolution, which constitutes the ideological-political framework of modern bourgeois society, remains for this reason still up-to-date and popular. In the same way, the Jacobins, who assumed the leadership of the movement at a certain stage of the Revolution, were likewise transformed into an image as popular as the French Revolution itself, but unlike the *liberation, equality* and *fraternal* emphasis on the Revolution itself, Jacobinism was used in almost identical forms with totalitarianism. The notion of Jacobinism, redefined in common discourse and dominant social science paradigms, is a radical, violent-based form of governance, which is now widely used to express authoritarian criticism. The present study is devoid of these pejorative meanings which are conceived as a consequence of the totally abstracted treatment of the conditions of Revolution in the Jacobin movement. It is suggested that Jacobinism, which distinguishes the French Revolution from other contemporary examples and gives it its radical character, must be understood in its historical and social conditions.

Keywords: French Revolution, Jacobenism, Reign of Terror, bourgeois revolution, liberalism.

¹ **Sorumlu Yazar:** Aynur Demirli, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi ve Doktora Öğrencisi. **e-mail:** aynurdemirli90@gmail.com
Geliş Tarihi: 16.03.2018 ; Kabul Tarihi: 26.06.2018

² Yazar, makalesini başlık numaraları ve içindekiler kısmı içermeyecek şekilde kurgulamıştır.

DEVİRİMİN ÇOCUKLARINI YARGILAMAK: JAKOBENLER

1789 Devrimi, her zaman Fransız tarihi ve coğrafyasını aşan kapsamda ilgi çekici olmuştur. İnsanlık tarihinde çok az olay, 14 Temmuz 1789 günü Fransa'da fitili ateşlenen halk ayaklanması ve Bastille'in zapt edilmesi ile başlayan toplumsal dönüşüm kadar, bir ulusun sınırlarını aşan ve bütün insanlığa eşitlik ve özgürlük kapılarını aralayan bir dönüşüm olarak yorumlanmıştır.¹ Fransız Devrimi, patlak verişinden I. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde, sadece Avrupa siyasetinin değil, Türkiye gibi kendi halklarının umutlarını bir tür modernleşmede gören az gelişmiş ülkelerin elitlerinin de siyasetlerinde takip edeceği bir dil ve sembolizm egemenliğini ifade eder.² Hatta öyle ki Türkiye modernleşmesi çalışmalarıyla tanınan Amerikalı tarihçi Bernard Lewis'ye göre Fransız Devrimi, İslam dünyası üzerinde herhangi bir şekilde gerçek etkiye sahip olan ilk Batı kaynaklı fikir hareketidir.³ Fransız Devrimi'nin kendi çağında yarattığı büyük etki, Fransızların üç renkli bayrağının neredeyse 150 yıl boyunca dünyada bağımsızlığını kazanan ya da birleşik devletler kuran ülkelerin bayraklarına esin kaynağı olmasından dahi anlaşılabilir: 1920'lere gelindiğinde toplamda 22 devletin ulusal bayrağı, yatay ya da dikey şekillerde, üç şeritli farklı renklerden oluşacak şekilde tasarlanmıştır.⁴

Fransız Devrimi'nin ulusal sınırlarının ve ortaya çıktığı dönem şartlarının çok ötesinde etkiler doğurmasının, kısacası bugün için hala çalışılıp tartışılıyor oluşunun en başta gelen sebebi ise; kendisinden önceki ve sonraki devrimler içinde kitlesel nitelikteki tek toplumsal devrim oluşudur. Bu anlamda 1789 Devrimi, benzeri olan toplumsal başkaldırılardan çok daha radikaldir.⁵ Örneğin çağdaşı olan Amerikan Devrimi daha ziyade kolonyal bağımsızlık konusunda baş gösteren bir anlaşmazlık olarak algılanırken; Fransız Devrimi klasik devrimin ideal hali olarak algılanmış ve sonraki yüzyıllarda da devrimci hareketler için bir şablon haline gelmiştir.⁶ 1789 sonrasında yaşanan pek çok farklı devrim girişiminde devrimci kadrolar, olayların seyrinin Fransız Devrimi'ndeki gibi tekrarlanmasını beklemiş ve öncüler olarak gördükleri Jakobenleri inceleyerek devrimci durumlarda var olan güç ilişkilerinin analizine girişmişlerdir.⁷ Fransız Devrimi ve

1 TİMUR, Taner, **Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi**, 1. Basım, Yordam Kitap, İstanbul, 2016, s. 279.

2 HOBBSAWM, Eric J., **Fransız Devrimine Bakış: İki Yüz Yıl Sonra Marseillaise'in Yankıları**, (çev. Osman Akınhay), 1. Basım, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009, s. 46.

3 LEWIS, Bernard, "The Impact of the French Revolution on Turkey: Some Notes on the Transmission of Ideas", **Journal of World History**, Yıl:1953, Cilt:1, Sayı:4, s. 105. Ayrıca B. Lewis Fransız Devrimi'nin İslam coğrafyasındaki etkisini kavramak adına, özellikle 19. yüzyıl itibarıyla özgürlük, eşitlik, kardeşlik ve özellikle de milliyetçilik düşüncelerinin İslam toplumlarında gündelik dile kadar sızan etkisini irdeler. 1800'lü yıllara değin sadece kişinin doğup büyüdüğü toprak/bölge anlamına gelmekte olan *vatan* sözcüğü, Fransızca'daki *patrie* sözcüğüne benzer şekilde duyarlılık ve sadakat anlamları kazanmaya başlamış; 19. yüzyılın ortalarında Türkçe sözlük çalışmalarında *patrie* sözcüğü'nün karşılığı olarak kullanılmaya başlanmış; bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren de gündelik konuşmada yaygın şekilde kullanılır olmuştur. bkz. LEWIS, 1953, s. 107-108.

4 HOBBSAWM, 2009, s. 46-47.

5 HOBBSAWM, Eric J., **Devrim Çağı 1789-1848**, (çev. Bahadır Sina Şener), 7. Basım, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013, s. 64.

6 BOOKCHIN, Murray, **Devrimci Halk Hareketleri Tarihi - Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine**, 1. Basım, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s. 317.

7 *idem*.

Jakobenizm imgesine, Rus Devrimi sırasında bile rastlanır. Jakobenizm, Menşevikler ile Bolşevikler arasında radikalizm farkını vurgulamak için V.I. Lenin tarafından sıklıkla politik argümanlarında bir metafor olarak kullanılacak ve Jakobenlik “emekçi sınıflar yararına amansız bir mücadele imgelemi” olarak yeniden üretilecektir.⁸

Fransız Devrimi'nin özellikle 1793-1794 aralığına denk gelen ve “Terör” dönemi olarak anılan Jakoben Cumhuriyet dönemi, devrimin daha evrensel düzeyde tanınan bir dönemecini oluşturur.⁹ Hatta meslekten tarihçi olmayan kişiler için, Fransız Devrimi düşünüldüğünde akla gelen ilk şeyler 1789 yılında devrimi başlatan olaylar ile devrimin II. yılında kurulan Jakoben Cumhuriyet dönemidir: Robespierre, Danton, Saint-Just, kamu esenliği komitesi, devrimci yargılamalar ve giyotin devrimin en açık simgeleri olarak akla gelir.¹⁰ Sahiden de Jakoben önderlerin isimleri dışında Devrim sonrasında etkin rol oynayan diğer grupların liderleri, örneğin Jirondenler, pek çok kimsenin belleğinde kendisine yer edinememiştir. Fransız Devrimi'nin özgüllüğü, tam da akıllarda kalan imgelemine uygun olarak, liberal orta sınıfın bir kesiminin, burjuva devrimini karşıtı bir devrimin eşiğine getirecek kadar devrimciliği sürdürmesi ve radikalleşmesidir. Bu kesimin adı, daha sonra adları “radikal devrimcilik” ile özdeşleşecek olan Jakobenlerdir.¹¹ Fransız Devrimi'nden sonra gerçekleşecek olan hiçbir burjuva devrimi, Fransız Devrimi kadar radikalleşmemiştir. Bu tarihi izleyen burjuva devrimlerinin çoğunda, ılımlı liberaller çok daha erken bir aşamada muhafazakar bir ittifaka kayacaklardır.¹² Elbette bunun sebeplerinden biri olarak, sonraki liberallerden farklı olarak Fransız Devrimi'nde etkin rol oynayan burjuva sınıfının, henüz ürkütücü bir Fransız Devrimi anısına şahitlik etmemiş olmaları gösterilebilirse de; asıl sebep bu dönemde radikalizmi yürüten Jakobenlere tutarlı bir alternatif toplumsal seçenek oluşturabilecek bir sınıfın bulunmamasıdır.¹³ Nitekim Fransız Devrimi aşamasında henüz toplumsal bir güç olarak proletarya sınıfından bahsetmek mümkün değildir.

Fransız Devrimi, çağdaşı olan diğer devrimlerden çok daha yoğun şekilde dünyayı kapsama ve etkileme niteliği taşımıştır. Bu bağlamda 1789 yılında Bastille'in halk tarafından ele geçirilmesinden 1794'te Jakobenlerin *Thermidor* darbesiyle iktidardan düşürülüp giyotine gönderilmelerine değin geçen beş yıllık süreç, belki de tarihin en çok irdelenen ve yazılıp-çizilen dönemini oluşturmaktadır. 1789 yılının üzerinden iki yüz yılı aşkın zaman geçtikten sonra bugün geriye dönüp bakıldığında, insanların Fransız Devrimi'nde görüp okudukları ana hatlar, hatta bu hareketin devrim olarak nitelenip nitelenemeyeceği dahi, büyük ölçüde siyasal ve ideolojik sebeplerden dolayı

8 MAYER, Robert, “Lenin and the Jacobin Identity in Russia”, *Studies in East European Thought*, Yıl: 1999, Cilt: 51, Sayı: 2, s. 146.

9 HOBBSAWM, 2009, s. 4.

10 HOBBSAWM, 2013, s. 78.

11 İbid., s. 73.

12 *idem.*

13 *idem.*

ciddi farklılıklar göstermektedir.¹⁴ Özellikle Devrim'in iki yüzüncü yıldönümü kutlamaları sebebiyle gündeme geldiği 1989 yılından itibaren, Fransız Devrimi revizyonist cepheden yükselen bir "Jakobenizm eleştirisi" özelinde ele alınır hale gelmiştir.¹⁵ Bu son dönemde muhafazakar tarihçi Tocqueville'in *Eski Rejim ve Devrim*¹⁶ eserinde ortaya koyduğu perspektifi dahi aşacak şekilde Fransız Devrimi'nin aslında bir devrim değil, 18. yüzyıl sonlarında başlamış evrimsel bir gelişmenin devamı olduğu yönündeki görüşler popülerlik kazanacaktır.¹⁷

Jakobenizm ya da Jakobenlik giderek daha yaygın biçimde "tepeden inmecilik", "halktan kopuk olma", "halkın isteklerini dinlemeksizin ve iradesini saymaksızın onun adına kararlar alma", "halk için olsa bile halka rağmen harekete geçme" anlamlarında kullanılmaya başlanmıştır.¹⁸ Bundan başka özellikle siyasal düşünce tarihi literatürü içinde, Fransız Devrimi'ni Jakoben Cumhuriyet dönemi ya da diğer adıyla Terör dönemi ile özdeşleştiren ve bunları siyasal şiddet ile özdeşleştiren bir anlayış hâkim olmaya başladı. Fransız Devrimi'nin en radikal dönemi olan 1793-1794 Terör dönemi, "halk sürüsünün kurbanlarını seçerken hiçbir ayırım yapmayan karanlık güçlerden beslenen bir patlaması, sonra kör bir nefretin ve aşırılığın ortaya dökülüşü" şeklinde karikatürleştirilir ve hatta bu dönemin totaliter akımların esin kaynağı olduğuna işaret edilir.¹⁹ Auschwitz, Dresden ve Hiroşima'da yaşanan şiddetin dahi sebeplerini anlaşılabilir bulan bu karikatürleştirme, her nasılsa Fransız Aydınlanması sonrasında yaşanan Terör dönemini anlamlandıramamaktan yakınmaktadır.²⁰ Jakoben liderler olan Marat, Danton ve Robespierre'in isimleri, Paris sokaklarını kana bulayan sahnelerin tasarımcısı olarak anılır hale gelmiştir.²¹ Muhafazakar ve liberal görüşlü karşı-devrimciler, Terör dönemini histerik bir kana susamışlık ve otoriteryanizm örneği olarak sunmuş olsalar da; Terör dönemi çağının koşullarında on dört aylık bir süreçte 16.594 resmi infaz ile nispeten makul toplu kıyımlar gerçekleştirecektir.²² Örneğin Paris Komünü'nü bastırmak için yapılan katliamlardaki ölüm sayısı, Terör dönemi infazlarına kıyasla çok daha yüksektir.²³

14 HOBBSAWM, 2009, s. 3.

15 TİMUR, 2016, s. 286.

16 Bkz. TOCQUEVILLE, Alexis de, *Eski Rejim ve Devrim*, (çev. Turhan Ilgaz), İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

17 Bkz. FURET, François, *Fransız Devrimini Yorumlamak*, (çev. Ahmet Kuyaş), 1. Basım, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1989.

18 GÜLSUNAR, Emrah, *Jakobenizm ve Kemalizm: Eleştirel Bir Karşılaştırma*, 1. Basım, Yordam Kitap, İstanbul, 2015, s. 17.

19 MOORE, Barrington Jr., *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soygunun ve Köylünün Rolü*, (çev. Şirin Tekeli - Alaeddin Şenel), 3. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 2011, s. 139.

20 HIGONNET, Patrice, "Terror, Trauma And The 'Young Marx' Explanation of Jacobin Politics", *Past and Present*, Yıl: 2006, Cilt:191, Sayı:1, s. 121.

21 CLEVES, Rachel Hope, "'Jacobins in this Country': The United States, Great Britain and Trans-Atlantic Anti-Jacobinism", *Early American Studies*, Yıl: 2010, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 411.

22 Bkz. GREER, Donald, *The Incidence of the Terror during the French Revolution: A Statistical Study*, Paul Smith Publishing, Gloucester, 1966, s. ???

23 HOBBSAWM, 2013, s. 79.

Fransız Devrimi, olumlu yönden bakıldığında “özgürlük, eşitlik, kardeşlik” sloganı ile harekete geçen ve düşünsel olarak Rousseau, Voltaire gibi Aydınlanmacı filozoflardan beslenen kitlesel bir devrim; eleştirel bağlamda ise Terör dönemi özdeşliği ile okunan anlamsız bir şiddet hareketi değildir. Fransız Devrimi sadece 1789’dan ibaret değildir; aynı şekilde 1791’de liberal anayasanın ilan edilmesi de, 1793-1794 Jakoben Cumhuriyet dönemi de, Napoleon devri de, Restorasyon dönemi de Devrim’e dâhildir. Bu dönemlerin her biri, Fransa’da bir burjuva toplumunun sınırlarının devamlı çizildiği çelişkili bir sürecin parçalarıdır.²⁴ Bu bağlamda Jakoben Cumhuriyet döneminin; tarih 1789’dan 1793’e ilerlerken, liberalizmden teröre geçiş olarak okunması²⁵, tarihsel-politik bağlamından kopuk ve aşırı karikatüre edilmiş bir Jakoben şiddet eleştirisi üzerinden Fransız Devrimi’nin yeniden “kurgulanışı” anlamına gelmektedir.

Jakobenizm güçlü teorik temellere sahip bir ideolojiden ziyade, dönemin tarihsel koşulları ile ortaya çıkmış olan eylem, tutum ve politikalar bütünüdür; yani “Jakobenizm hem bir eylem hem de bir söylem dizgesidir”.²⁶ Bu sebeple de Jakobenizmin kavranması adına, hareketin kendi tarihsel bağlamı ve koşulları içinde bir değerlendirmeye tabii tutulması gerekir. Peki sözü edilen bu Jakobenler kimlerdir ve Fransız Devrimi’nde onları iktidara taşıyan, ardından da indiren koşullar nasıl oluşmuştur?

30 Nisan 1789’da Versailles’da *Club Breton* adıyla kurulan Jakobenler Kulübü, kısa süre sonra *Société des Amis de la Constitution* (Anayasa Dostları Derneği) adını alır.²⁷ Aynı yılın sonlarında Paris’e taşınmak zorunda kalan derneğin Saint-Jacques sokağında bulunan merkez binası ve sert tutumları nedeniyle rakipleri onlara, “Jacobins” ya da “Jacobites” diye seslenmeye başlayacaktır.²⁸ Kulüp üyeleri tarafından da zamanla benimsenen bu “Jacobin” adlandırması, 22 Eylül 1792 tarihinde kulübün resmi adı *Société des Jacobins, Amis de la Liberté et de l’Egalité* (Özgürlük ve Eşitlik Dostları, Jakobenler Derneği) olarak kabul edilir.²⁹ Ulusal çapta geniş bir ağ kuran Jakoben Kulübün tarihi, Fransız Devrimi ile dramatik şekilde örtüşen dört ana evrede incelenebilir: kuruluş evresi 1789 ile 1791’de Kurucu Meclis’in dağılması arasında, ikinci evre 1 Ekim 1791’de Ulusal Konvansiyon’un kurulmasından Jirondenlerin tasfiye edildiği Haziran 1793 tarihine kadar, üçüncü evre Jakobenlerin iktidarı ele geçirdiği Terör dönemi olan 1793-1794 yıllarında ve son evre olan dördüncü evre de Robespierre’in iktidardan inışı ile 1795 yılında Konvansiyon’un Jakoben Derneklerini kapatması arasında yaşanır.³⁰

Jakoben Kulübünün bu kısa tarihinin de anlattığı üzere, Jakobenler 1789 devrimci kuşağının bir parçasıdır ve bu bakımdan 1789’un düşünsel kategorileri olan

24 HOBBSAWM, 2009, s. 93.

25 HIGONNET, 2006, s. 121.

26 AÇAOĞULLARI, Mehmet Ali, “Jakobenler ve Jakobenizm”, **Bilim ve Ütopya**, Yıl: 2011, Sayı: 205, s. 6.

27 AÇAOĞULLARI, Mehmet Ali, “Fransız Devrimi: Halk Sahneye Çıkıyor”, **Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler**, (der. M.A. Açıoğulları), 4. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 604.

28 *idem*.

29 *idem*.

30 KENNEDY, Micheal L., “The Best and The Worst of Times: The Jacobin Club Network from October 1791 to June 2 1793”, **The Journal of Modern History**, Yıl: 1984, Cilt: 56, Sayı: 4, s. 635.

'eşitlik', 'özgürlük', 'kardeşlik', 'halk egemenliği' ve 'insan hakları'nı kullanırlar.³¹ Nitekim Jakobenzim temelde bir burjuva ideolojisidir ve 1789 devrimcilerinin Aydınlanmacılık, özel mülkiyetin kutsallığı, doğrudan demokrasi karşıtlığı, yasallık, merkezîyetçilik ve ekonomik liberalizm gibi görüşlerini Jakobenzim de paylaşır.³² Bu noktada Ulusal Konvansiyon sıralarında sağ kesimi temsil eden Jirondenlere yönelik en büyük muhalefetleri ile Jakobenzimlerin ayrıldığı nokta; feodal unsurların toplumdan tasfiyesi konusunda diğer burjuva devrimci hiziplerinden daha duyarlı oldukları ölçüde radikalleşmeleridir.³³

Jakobenzim iktidara özellikle *sans-culotte*'lerin desteği ile gelecek ve bu desteği kaybetmeleri ile beraber de *Thermidor* darbesi yaşanacaktır. Şehirli alt-orta sınıfları tarif etmekte kullanılan ve Devrim'in de esas taşıyıcılığını üstlenmiş olan *sans-culotte*'lar (ya da Türkçesi ile baldırı çıplaklar), tam bir proleter kimliği olmayan düşük gelirli burjuva ve zanaatkarlar topluluğu olarak tarif edilebilir.³⁴ Nitekim Jakobenzim Kulübün üyelerinin sınıfsal profili incelendiğinde de bir proleter hareket olduğunu ileri sürmek zor olacaktır. Elde kalan kayıtlardan 1789-1795 tarihleri arasında kulüp üyeleri incelendiğinde, vergi ödeyen üyelerin oranının %45 civarında olduğu görülmektedir.³⁵ Ayrıca yine 1789-1795 yılları arasında Jakobenzim Kulüp üyelerinin %5'inin hukukçu, %3'ünün ruhban, %9'unun memur, %4'ünün er, %5'inin subay, %8'inin köylü, %16'sının zanaatkar, %12'sinin küçük dükkan sahibi, %7'sinin bankacı ve %6'sının ise eğitim, sanat ve edebiyat gibi bağımsız meslek kollarında çalıştığı görülmüştür.³⁶ Üyelerin %25'inin mesleki grupları kaydedilmediğinden bilinmemektedir.³⁷ Söz konusu üye profilinde de en büyük yüzdeyi *sans-culotte* ile tarif edilen tabakanın oluşturduğu dikkat çekmektedir.

Fransız Devrimi, *Tiers-Etat*'nın 17 Haziran 1789'da kendisini Ulusal Meclis, 8 Temmuz 1789'da da Kurucu Meclis ilan etmesi ile hukuki bir içerik kazanır.³⁸ Monarşi ile uzlaşma yanlısı ılımlı liberallerin ruhunu verdiği bu meclis, liberal oy hakkının geniş halk kitlelerine tanınması konusunda feodal sınıflarla uyumlu muhafazakar bir tutum benimsemiş ve 22 Aralık 1789'da kabul ettiği seçim kanunu ile oy hakkını sadece mülk sahiplerine tanımıştır. Bu dönemde sistemin adaletsizliğini savunan grupların başında Jakobenzimler gelmekte ve söz konusu mülk sahipliği şartı ile o günlerde sağ olsa, Jean-Jacques Rousseau'nun bile meclise giremeyeceği yönünde sert eleştiriler dile getiril-

31 AÇAOĞULLARI, 2013, s. 620.

32 GÜLSUNAR, 2015, s. 26-27.

33 *idem*.

34 "Bir *sans-culotte* nedir? Bu, hep yaya yürüyen, herkesin arzu ettiği milyonlara ve şatolara sahip olmayan, hizmetçileri bulunmayan ve -eğer varsa- karısı ve çocukları ile evlerin dördüncü veya beşinci katlarında oturan bir kimsedir. Yararlıdır; toprağı işlemeyi, demiri dövmeyi, testere kullanmayı, eğelemeyi, ayakkabı yapmayı, çatı çatmayı ve cumhuriyeti kurtarmak için de kanını son damlasına kadar dökmeyi bilen bir kimsedir. Çalıştığı için ona ne bir kahvede, ne bir fesat yuvasında, ne de bir tiyatrodaki rastlayabilirsiniz." Tipik bir *sans-culotte* tasvir için Jacques Hebert'den aktaran: TİMUR, 2016, s. 312.

35 BRINTON, Crane, "The Membership of the Jacobin Clubs", *The American Historical Review*, Yıl:1929, Cilt: 34, Sayı: 4, s. 745.

36 *ibid.*, s. 743.

37 *idem*.

38 TİMUR, 2016, s. 290.

miştir. 1789-1791 yılları arasında iktidarda olan ılımlı burjuvazi, Kurucu Meclis aracılığı ile Fransa'da rasyonelleşme yönünde önemli reformlara imza atar. Devrimci kadroların ekonomik yönde aldıkları kararlar tümüyle liberal niteliktedir: Köylü politikası, ortak arazilerin ekime kapatılması, kırsal girişimciliğin teşvik edilmesi; işçi sınıfı politikası, *Le Chapelier Kanunu* ile sendikaların yasaklanması; küçük esnaf politikası ise yine aynı kanunla lonca ve esnaf birliklerinin yasaklanması oldu.³⁹ 1790 yılına bu şekilde bir ılımlı burjuvazi-aristokrasi uzlaşımı ile girilirken, 14 Temmuz 1790'da Devrim'in ilk yılı, geniş halk sınıfları ile kralın uyumunu vurgulayan bir atmosfer içinde kutlanacaktır.⁴⁰ Kurucu Meclis tarafından kabul edilen 1791 Anayasası ile de ülkede resmi olarak oy hakkına dayalı anayasal monarşi kurulmuş ve oy hakkının mülkiyet esasına göre sınırlandırılması ile de radikal demokrasi talepleri önlenmişti. Ancak ılımlı burjuvazinin aristokrasi ile ittifak kurmak yönündeki tüm çabası, Kral XVI. Louis'nin ihaneti ve ülkeden kaçma teşebbüsü ile boşa çıkacaktır.

Kral'ın Fransa'dan kaçmaya çalışırken Haziran 1791'de yakalanışı, Cumhuriyetçilerin kitlesel bir güç haline gelerek ılımlı burjuvazi karşısında güçlenmelerinde belirleyici etkiye sahiptir. Diğer taraftan ılımlı burjuvazinin uyguladığı liberal ekonomi politikaları yiyecek fiyatlarındaki dalgalanmayı arttırmış ve özellikle Parisli kent yoksullarının, Cumhuriyetçilere radikal desteğini sağlamıştır.⁴¹ 1791 Anayasası'nın kabulünden sonra dağılan Kurucu Meclis yerini Ekim 1791-Eylül 1792 arasında Ulusal Konvansiyon dönemine bırakacaktır. Bu dönem mecliste çoğunluğu oluşturan ve ılımlı burjuvaziyi temsil eden Jirondenlerin iktidarı, mecliste azınlığı temsil eden ve meclisin üst sıralarında oturdukları için *Montagnard*'lar -yani Dağlılar- olarak anılan Jakobenlere kaybedişi ile sona erer. Jirondenlerin ülke içindeki çelişkilerin ertelenmesi ve ithaline bir çözüm olarak gördükleri ve Avusturya'ya karşı 1792'de başlatılan savaş; ülkeyi ikinci bir devrime, yani Jakoben Cumhuriyet'e ve nihayetinde de Napoleon'a kadar götürecektir.⁴² Avusturya ile başlatılan savaşın cephelerinin giderek genişlemesi, üstelik Fransa için savaş koşullarının kötü gidiyor oluşu ülkede solun güçlenmesine sebep olacaktır. Sonunda Jirondenlerin Paris'e karşı karşı-devrimci bir ayaklanma düzenleme girişimlerine kadar gidecek olan bu düşüşleri, Paris'te *sans-culotte*'lar tarafından 2 Haziran 1792'de gerçekleştirilecek ani bir darbeye sona erdirilir ve Jakoben Cumhuriyet dönemi başlamış olur.⁴³

Jakoben Cumhuriyet döneminin ilk icraatlarını genel oy hakkının kabulü ve Robespierre'in talebi üzerine kralın tutuklanarak devrim mahkemesinde yargılanması oluşturur. Genel oy prensibi çerçevesinde yeniden seçime giden Ulusal Konvansiyon'a *Montagnard*'lar, *Feuillant*'cılar denilen sağ kanadı elenmiş Jirondenler ve *La Plaine* (Yaylacılar) adı verilen ve devrimciler arasında aracılık rolü üstlenen vekiller

39 HOBBSAWM, 2013, s. 74-75.

40 TİMUR, 2016, s. 298.

41 HOBBSAWM, 2013, s. 75.

42 *idem*.

43 *ibid.*, s. 78.

seçilecektir.⁴⁴ 21 Eylül 1792'de Fransa'nın Prusya orduları karşısındaki zaferinden sonra ise monarşi ilga edilecek ve ertesi gün de Cumhuriyet ilan edilecektir. Bugün aynı zamanda yeni bir devrim kabul edildiğinden, kabul edilen devrimci takvimde 22 Eylül 1792 günü yeni takvimin ilk günü olarak ilan edilir.⁴⁵ Kral XVI. Louis de Ocak 1793'te halkın gözleri önünde idam edilecek ve Avrupa tarihinde idam edilen ilk kral olmamasına karşın, en büyük yankı uyandıracağı olacaktır.⁴⁶

Haziran 1793 tarihinde Konvansiyon'dan sağ kanat olan Jirondenlerin tasfiyesi ile başlayan Terör dönemi, muhafazakarlarca iplerini koparmış bir kana susamışlık olarak tasvir edilse de; Terör döneminin arkasında duran radikal orta sınıflar için, bu dönemki uygulamaların Fransa'nın korunmasında zaruri yöntemler olduğu açıktır.⁴⁷ Nitekim 1793 Haziranına gelindiğinde, Fransa'da seksen vilayetten altmışı Paris'e karşı ayaklanmıştı ve Alman ile İngiliz orduları ülkeye dört cepheden saldıran savaşlar başlatmışlardı.⁴⁸ Oysa bundan tam on dört hafta sonrasında bütün Fransa üzerinde tam denetim sağlanmış ve işgalcileri kovmuş bir Terör yönetimi ayakta durmaktadır. Çok az kaynakla, çok şiddetli bunalımların üstesinden gelinmiş olması, Terör döneminin başarılarından biridir. Bu noktada *Hapishane Defterleri*'nde 1793-1794 Terör dönemini incelemiş olan Gramsci'nin tespiti oldukça yerinde görünmektedir: Jakobenlerin takip ettikleri politik çizgi iki zorunluluğun sonucunda oluşmuştur.⁴⁹ Bu zorunluluklardan ilki, düşman güçleri ortadan kaldırmak ve bir karşı-devrime girişme imkanlarını yok edecek ölçüde onları güçsüzleştirmektir.⁵⁰ İkincisi ise, burjuvazinin kadrolarını genişletmek ve bütün ulusal güçlerin ortak çıkar ve gerekliliklerinin burjuvazi hegemonyası altında birleştirilmesini sağlamaktır.⁵¹ Ulusal Konvansiyon üyesi olan orta sınıfların bakış açısıyla, taşıdığı tüm kusurlara rağmen terörün seçilmiş olması bu anlamda anlaşılabilir değildir, çünkü bir diğer seçenek ulusal devletin parçalanması ve muhtemelen de ülkenin yeryüzünden silinmesidir.⁵²

Jirondenleri Konvansiyon'dan ihraç eden Jakobenlerin ilk işi, Jirondenlere ve taşra kaynaklı muhalefet hareketlerine karşı Parisli *sans-culotte*'lerin kitle desteğini harekete geçirmek olacaktır.⁵³ Zaten *sans-culotte*'lerin genel askerlik yükümlülüğü ve 'hain'lere karşı terör ile piyasadaki fiyat dalgalanmalarına karşı denetim gibi kimi talepleri Jakobenler ile örtüşmektedir.⁵⁴ Bu noktada terörün sistematik ve merkezi bir

44 TİMUR, 2016, s. 314.

45 *ibid.*, s. 315.

46 *ibid.*, s. 315-316.

47 HOBBSAWM, 2013, s. 79.

48 *idem.*

49 HOBBSAWM, 2009, s. 171.

50 *idem.*

51 *idem.*

52 HOBBSAWM, 2013, s. 80.

53 *idem.*

54 *idem.*

politik araç haline getirilmesinde temel belirleyen, öfkeli *sans-culotte*'ların talepleridir.⁵⁵ Devrimin başından beri giyotine başvurulması çağrılarının arkasında yatan sebepler ise, büyük bir öfkenin yanında halkın korkunç boyutlarda yoksulluğuna yol açan piyasa düzeneklerine karşı bir protesto ve zengin karaborsacıları ellerinde tuttıkları malları ortaya çıkarmaya zorlama isteğiydi.⁵⁶ 17 Eylül 1793'te Terör yönetiminin giyotin uygulaması önündeki tüm engelleri kaldıran meşhur Şüpheliler Kanunu kabul edilecek ve kanunda yapılan oldukça genel bir şüpheli tanımı ile devrim düşmanlarına yönelik terör uygulaması hız kazanacaktır.⁵⁷ Ayrıca Jakobenler, tazminat öngörmeksizin feodal haklardan geriye kalan her şeyi ilga edecek ve yurtdışına kaçan aristokratlardan kalan toprakları küçük alıcıların alması yönünde teşvikler çıkaracaktır. Dolayısıyla Fransa'da, kendilerini Devrime ve Cumhuriyete tutkuyla adanmış küçük ve orta köylü mülk sahipleri ile küçük esnaf ve dükkan sahiplerinden oluşan zapt edilemez bir kale kurulmuş olur.⁵⁸

Jakobenler ile *sans-culotte*'lar arasındaki bu ittifak, Jakoben hareketin merkezini de belirgin ölçüde sola kaydırıştır. Burjuva devriminin yaşaması noktasında Jakobenizm'in önemi de tam olarak bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü Jakobenizm, burjuva devrimini radikalleştirip sola itmenin ve burjuva sınırlarının ötesine geçmeye zorlamanın bir aracı olmuştur.⁵⁹ Nitekim Marx da Jakobenizm kavramına, "burjuvazinin ürkek ve aşırı uzlaşmacı yaklaşımları çerçevesinde" on yıllarca sürebilecek olan amaçlarına, sadece beş yıl içerisinde ulaşılmasını sağlayan siyasal bir fenomen olarak yaklaşmıştır.⁶⁰ Benzer bir şekilde Gramsci'nin analizlerinde de Jakobenizmin, kendisini Fransız burjuvazisinin sözcüsü olarak dayatarak, burjuva sınıf çekirdeğinin kendi isteğiyle benimseyeceği pozisyonun çok daha ilerisine taşıdığını vurgular.⁶¹ Nitekim en az homojen grup olan *Tiërs etat*'nın temsilciliğini üstlenen ılımlı liberaller zamanla içinde yerlerini, sadece kendi özgül sınıf çıkarlarına ilişkin reform taleplerinde bulunmayan ve burjuvaziyi tüm halk güçlerinin hegemonik grubu olarak kavramaya eğilimli küçük bir elit gruba bırakacaklardır.⁶²

Burjuvazi ile emekçi kitlelerin ittifakına dayanan Jakoben hareket, *sans-culotte*'lara karşı verilen ödümler karşısında mülk sahibi sınıfları korkuttuğu ölçüde kendi sonunu getirmiştir; çünkü bu harekette esas belirleyici olan yine de mülk sahibi orta sınıflardır. Bundan başka Jakoben hareket için diğer bir yıpratıcı etken de, neredeyse Konvansiyon'un yerini almış olan Kamu Esenliği Komitesi'nin, halk arasında gide-rek serpilip gelişen özgür, yerel ve doğrudan demokrasi fikirleriyle ciddi bir çatışma

55 MOORE, 2011, s. 140.

56 *idem*.

57 TİMUR, 2016, s. 321-322.

58 HOBBSAWM, 2013, s. 80-81.

59 HOBBSAWM, 2009, s. 57.

60 *ibid.*, s. 57-58.

61 *ibid.*, s. 168.

62 *ibid.*, s. 169.

anlamı taşımasıdır.⁶³ Üstelik savaş ekonomisi yüzünden zaten halk yönetimden giderek soğumaktadır. Halk kitleleri için, özellikle *sans-culotte*'ların ateşli savunucuları olan *Hébertçilerin* yargılanıp idam edilmeleri tam bir küskünlük anlamına gelecektir.⁶⁴ 1794 yılına gelindiğinde, ülkede hem sağ hem de sol giyotine yollanmış ve bunun doğal sonucu olarak da Robespierreciler, siyaseten yalıtılmış durumda kalmışlardır.⁶⁵

Bu şartlar altında devrimci takvimin *Dokuzuncu Thermidor*'unda, yani 17 Temmuz 1794 günü, Konvansiyon Jakoben yönetimi devirecek ve hareketin önderleri ertesi gün giyotine gönderileceklerdir. 1789'dan 1794 ve sonrasına Fransız Devrimi, aşırı derecede radikalleşmiş bir devrimden otoriteryanizme geri dönüşün, yani Napoleon'un siyasi iktidara yükselişinin görkemli bir örneği olarak da okunabilir.⁶⁶ "Devrim yönetimi, tiraniye karşı özgürlüğün despotizmidir" sözleriyle hareket eden Robespierre ve hareketinin başlattığı büyük terör dalgası, en sonunda kendi hayatlarına da mal olmuştur. Yine de bugün Fransız Devrimi yorumlarında adeta bir günah keçisi olarak işaretlenen Jakobenlerin; iç savaş, dış savaş, kıtlık ve karşı-devrimci hareket ile mücadelede izledikleri politika kendi tarihsel şartlarının bir ürünü olarak okunmalıdır.⁶⁷ Üstelik Jakobenler, küçük bir Aydınlanmacı elit grup olarak, Aydınlanma değerlerinin ve özgürlük düşüncesinin o dönemin köylü toplum şartlarında geniş halk kitleleri arasında yayılmasının başta gelen taşıyıcısı oldular. Belki bundan daha da önemli olarak, Jakobenler kendi dönemlerini aşacak şekilde, evrensel planda Devrim tarihinin önemli bir sembolü haline gelmiş öncül isimlerden kabul edilmektedirler. Sonuç olarak, Devrim koşullarının tarihsel bağlamı ve burjuvazinin hakim toplumsal sınıf olarak yükselişi esnasında yaşanan sınıf çatışmalarının dengesinden soyutlanmadan yapılan bir Jakobenizm okuması, bu hareketin bugün giderek gündelik söyleme ve akademik yazında egemen tarih okumasına aykırı biçimde; hareketi basit şekilde "tepeden inme iktidarın halka rağmen halka yaptığı zulüm" olarak nitelendirmeyi olanaksız kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, "Jakobenler ve Jakobenizm", **Bilim ve Ütopya**, Yıl: 2011, Sayı: 205, (s. 6-26).
- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, "**Fransız Devrimi: Halk Sahneye Çıkıyor**", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, (der. M.A. Ağaoğulları), 4. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, (s.597-632).
- BOOKCHIN, Murray, **Devrimci Halk Hareketleri Tarihi - Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine**, 1. Basım, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012.
- BRINTON, Crane, "The Membership of the Jacobin Clubs", **The American Historical Review**, Yıl: 1929, Cilt: 34, Sayı: 4, (s. 740-756).

---

63 HOBBSAWM, 2013, s. 82.

64 *idem*.

65 *idem*.

66 HOBBSAWM, 2009, s. 63.

67 TİMUR, 2016, s. 328-329.

- CLEVES, Rachel Hope, "Jacobins in this Country": The United States, Great Britain and Trans-Atlantic Anti-Jacobinism", **Early American Studies**, Yıl: 2010, Cilt: 8, Sayı: 2, (s. 410-445)
- FURET, François, **Fransız Devrimini Yorumlamak**, (çev. Ahmet Kuyuş), 1. Basım, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1989.
- GREER, Donald, **The Incidence of the Terror during the French Revolution: A Statistical Study**, Paul Smith Publishing, Gloucester, 1966.
- GÜLSUNAR, Emrah, **Jakobenizm ve Kemalizm: Eleştirel Bir Karşılaştırma**, 1. Basım, Yordam Kitap, İstanbul, 2015.
- HIGONNET, Patrice, "Terror, Trauma And The 'Young Marx' Explanation of Jacobin Politics", **Past and Present**, Yıl: 2006, Cilt:191, Sayı:1, (s. 121-164)
- HOBBSAWM, Eric J., **Fransız Devrimine Bakış: İki Yüz Yıl Sonra Marseillaise'in Yankıları**, (çev. Osman Akinhay), 1. Basım, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.
- HOBBSAWM, Eric J., **Devrim Çağı 1789-1848**, (çev. Bahadır Sina Şener), 7. Basım, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.
- KENNEDY, Micheal L., "The Best and The Worst of Times: The Jacobin Club Network from October 1791 to June 2 1793", **The Journal of Modern History**, Yıl: 1984, Cilt: 56, Sayı: 4, (s. 635-666).
- LEWIS, Bernard, "The Impact of the French Revolution on Turkey: Some Notes on the Transmission of Ideas", **Journal of World History**, Yıl:1953, Cilt:1, Sayı:4, (s. 105-125).
- MAYER, Robert, "Lenin and the Jacobin Identity in Russia", **Studies in East European Thought**, Yıl: 1999, Cilt: 51, Sayı: 2, (s. 127-154).
- MOORE, Barrington Jr., **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yararılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, (çev. Şirin Tekeli - Alaeddin Şenel), 3. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 2011.
- TİMUR, Taner, **Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi**, 1. Basım, Yordam Kitap, İstanbul, 2016.
- TOCQUEVILLE, Alexis de, **Eski Rejim ve Devrim**, (çev. Turhan Ilgaz), İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

